

Hrušica

Sredi rimskih straž

Dostop: Iz Ljubljane je do Hrušice po stari cesti skozi Vrhniko in Logatec 39 km; posebej od Logatca po lokalni cesti mimo Kalc 10 km. Od tam do gore Javornik in do Pirnatove koč (1156 m) po gozdarski cesti dobri dve uri hoda. Cesta je za silo tudi prevozna. Primerno za kolesarje. Od koč (na višini 1156 m) je do vrha Javornika (1240 m) dobrih deset minut prijetnega vzpona.

Naravne lepote

Zgodovinsko-kulturne znamenitosti

Pred vojaškimi napadi z zahoda je Jugoslavija v letih 1945–1991 utrjevala obrambni sistem garnizij v Vipavi, Pivki, Ilirski Bistrici, Postojni, na Vrhnikih ... Oporišča v teh krajih naj bi drugo za drugo do zadnjega moža zadrževala sovražnika toliko časa, da bi ga JLA že nekoliko izčrpanega pričakala na svoji glavni obrambni črti ... Rimljani so srce svojega imperija, osrednji italjski prostor, branili v obratni smeri, predvsem ob glavni prometnici, ki je iz Ogleja peljala v Emono, tam pa se je razcepila proti Ptuju ali Sisku. Njihov obrambni sistem je pomenil eno najmogočnejših gradenj, ki se je kdaj zgodila na ozemlju današnje Slovenije. Utrjevali so ga od sredine 3. stoletja do sredine 4. stoletja v treh pasovih z obzidji in trdnjavami. Prvi, dolg 80 kilometrov, je s presledki segal od Karavank do morja pri Reki. Druga, bolj strnjena linija je bila zgrajena na današnjem Lanišču nad Logatcem, tretja še 6 kilometrov bolj na zahodu, na Hrušici. Barbarске horde z Balkana in Panonije so ta sistem vse uspešneje krhale in sv. Hieronim v začetku 5. stoletja zapiše svojo pretresljivo kroniko: *Dvajset let in več teče vsak dan rimska kri med Bizancem in Julijskimi Alpami ... Povsod ječanje, povsod stok revežev in smrt v mnogih oblikah. Rimski svet se podira.*

Hrušica, Trnovski gozd, Nanos ... tudi tu se je podrl rimski svet. Narava je stok in smrt v

Nekoč utrjen rimski ostrog, v Valvasorjevem času poštna postaja, danes gostišče Stara pošta in muzej sredi arheološkega parka

Za širokimi kvadratnimi okni v nadstropju Stare pošte in sedanjega gostišča je muzej. Poleg so na planem napisne table, ki pojasnjujejo rimsko preteklost Hrušice. Restavrirani ostanki obzidij kažejo razsežnost pomembne rimske stražne postojanke.

jo se kakor ledene plošče, kadar se morajo ustaviti, seveda ne tako burno kakor na narasli pomladni reki. Opravka imamo z mogočnim narivom gorotvornih sil na severu, ki delujejo milijone let.

Popotnik, potopljen v tišino jelovo-bukovih gozdov, zagledan v vrtače in skalne tvorbe, zaman oprezujoč za vodami, ki takoj izginjajo v podzemna povirja Vipave, Idrijce in Ljubljanice – torej v Jadransko in Črno morje – kajpada ne sliši glasov te prastare zemeljske drame. Beli apnenec naokoli se zdi večer, a ravno ta njegova čistost je razlog za skokovito zakrasedanje, slikovito pretrtost in predrtost tega sveta. Same votlikave hribine. Tako Hrušica nima omembe vrednega potočka, tudi studencev hudo malo. Močni izvirkovi ob vznožju planot, kot sta Hubelj in Vipava, so pač brez haska za same planote. In vendar imajo tu oblaki mlade; z južno vlago preobloženi zrak, ki prihaja iz Sredozemlja, se tu najbolj zagnano odceja. Topla deževnica spet pripomore k naglemu razkrajanju apnenca, prav tako snežnica, ki ostaja v kotličih še maja. Kamor seže oko, ni konca vrtač, brez in podzemskih jam. Če bi bilo površje Lune zeleno, bi bilo najbrž videti kakor poletna Hrušica. Divje lepo in vznemirljivo. Neizmerno gozdnato. Goljave so le v suhih dolinah, kakor je Belska, kjer so se nastanili redki posamezni domovi in zaselki, raztreseni, na videz izgubljeni ali pozabljeni; a nastanili so se v novejših časih.

Ko je ob koncu 17. stoletja Valvasor obiskoval poštno postaje na Notranjskem, se je ustavil tudi na Hrušici. Opisal jo je kot *ostudno divjino, kjer te spremljajo neprijetnost, dolgčas, strah, nevarnost in neudobnost*. Kaj se je gibčnemu in zagnanemu Vajkardu zamerilo v danes sicer nekoliko odročnem, a tako svežem in zdravem kraju? Kot

to storijo še danes in tudi sam piše v svojem sočnem slogu, so ga *kar najlepše postregli z jedačo in s pijačo*. No, poštna postaja na Hrušici je bila takrat *oddaljena od bivališč*, tako da je moral *biti poštni upravitelj z orožjem dobro oskrbljen; nihče, ki ima srce v petah, noben bojzljivec ali neodločnež si ne bi upal stanovati tukaj*. Marsikateri roparski ptič pa ve, da ne more pošta v sili pričakovati nobene pomoči in podpore od drugih ljudi; zato jo nevarnost tako rekoč objema. Že večkrat so si drznili in jo napadli, toda morali so se dati odpraviti z neustrahovano obrambo. Vendar se je tudi zgodilo, da so umorili poštnega upravitelja. Zato ne sme imeti doma denarja, zlata ali srebra, ne veliko oprave, tudi mnogo živin in drugih življenjskih potrebščin ne, ampak le najnujnejše zase in za popotne goste.

V nasprotju s to slikovito antireklamo za Hrušico izpred 300 let je treba sedanjo Hrušico na moč pohvaliti. Še zmeraj je tu popotna gostilna, imenovana Stara pošta. Domačinov je eno samo gostoljubje, a prav taka, vabljliva in domača, je videti tudi samota na tem prevalu (867 m), če le ne piha. Povsod okoli je bujno rastje, so senožeti, so rožni grmi in je arheološki park, ki lahko z enim od napisov – *Branite imperij, barbari prihajajo* – vzbuja mešane občutke tudi pri današnjih ljudeh: kateri imperij je treba braniti, kdo so barbari, od kod prihajajo? Nad gostilno je še muzejček, brez vstopnine in tako rekoč zmeraj odprt, depandansa Narodnega muzeja, ki je okoli gostilne opravil številna izkopavanja. V muzejčku je nekaj antičnih najdenin in obilo poljudnih opisov o burni preteklosti kraja. Stavba, obnovljena med letoma 1991–1994 iz zapuščenega lovskega dvorca goriških plemenitašev Lanthierijev, stoji sredi ostankov rimske gorske utrdbe, ki je zaradi ohranjenih temeljev vidna še v vseh svojih zunanjih razsežnostih. Z obhodom zidov lahko radovedni pešec dodobra razgiba dihala in ude, ponekod malo popleza, se drugje malo razgleda; povsod pa lahko vpreže domišljijo. Rimska trdnjava je dolga 250 metrov, široka pa od 35 do 80 metrov. Vsi zidovi so zgrajeni iz lomljenega kamna in so debeli do tri metre. Skozi spodnji del trdnjave je vodila antična cesta iz Ogleja v Emono. Skorajda bi lahko rekli, da je današnji asfalt položen čez njeno traso; v tistem delu, ko seka trdnjavo in teče mimo današnje gostilne, prav gotovo. Bil je to mogočen antični grad, ob koncu imperija močno utrjen. Obdajali so ga trdnjavski stolpi. Za osem metrov visokim obzidjem so stale vojaške barake in so bile izdolbene cisterne za deževnico, ki je preživljala stoglave posadke, potrebne za obrambo pred vse pogostejšimi napadi konjenikov z vzhoda, in za konje, ki so jih tu imeli za prevprege. Že takrat je bila na Hrušici

Na mestu, kjer je stalo starokrščansko svetišče, je simbolično posajena hruška.

Strelno okno v rimski utrdbi na Lanišču

Vhod v zgornji del rimske utrdbe na Hrušici

Delno rekonstruirana rimska utrdba na Lanišču nad Kalcami, ki je bila del obrambnega zidu, s katerim so Rimljani skušali ustaviti vdore konjeniških ljudstev z vzhoda, ki so jih imeli za barbare.

poštna postaja, že takrat so se popotisci pritoževali nad *težavnim ozemljem brez vsake vode in še tako neznatnega potočka*, kakor je zapisal sam cesar Julijan Odpadnik v 4. stoletju. Imenovali so kraj *Ad pirum*, kar bi lahko pomenilo Pri hruški. Iz takega prevoda izhaja sedanje krajevno ime. Toda hruška tu ne cveti, previsoko je zanj. Pa vendar ena hruška na današnji Hrušici skuša preživeti. Njeno drevce je simbolično zasajeno sredi ohranjenih temeljev enoladijske cerkvice sv. Jedrti, ki

so bili znotraj rimskih zidov zgrajeni v 12. stoletju. Verjetneje je, da je »ad pirum« prišel od *pyrhum*, grške besede za ogenj. Gotovo so tu v časih, ki so postali nevarni za Rim, goreli stražni ognji; ne samo na Hrušici, temveč na vsako stran od nje, kjer so Rimljani zgradili *limes*, obrambni zid pred barbari. Na Lanišču nad Kalcami, lučaj pod cesto, še dandanašnji vidiš zaporni zid, ki 340 metrov vijuga po prepokanem notranjskem površju, vstopiš pa lahko v delno rekonstruirano trdnjavo in si skušaš predstavljati, kako je v njej živelo 50 vojakov.

Če ste planinsko navdihnjeni, se lahko s Hrušice podate na dobri dve uri dolgo, a udobno pot na goro Javornik (1240 m), ki je čudovito razgledišče nad tem razgibanim samotnim svetom. Z vrha se vidi naravnost v Ljubljano ali pa obrnjeno za 180 stopinj v Vipavsko dolino; začudili se boste, kako je oboje nenavadno blizu. Spoznali boste pomen lege, ki jo ima Hrušica, razlog, zakaj so Rimljani pa tudi Valvasor hodili po neudobni bližnjici čez hrušiško planoto, in ne skozi postojnska vrata: starim popotnikom je za potovanje v Italijo privarčevala dva dni. Danes si na njej hitro privarčujete nekaj časa za samotni počitek.